

Krig og revolution

Taler

Edvard Bull

Dato

10 januar 1915

Sted

Trondhjems Socialistlag

- 1 Det vilde være meget letsindig i dette øieblik å gi sig til å spå om den store krig vil føre til sociale eller politiske revolutioner i et eller flere av de krigførende landene; det er altfor mange faktorer som endnu er ukjent. Men det kan ikke nytte å ville lukke øinene for, at revolutionen er en av de muligheter, vi må regne med, og det kan derfor ha sin interesse å samle sammen nogen av de faktorer, vi alt nu kjender til, og prøve på å skaffe os et foreløbig grundlag for vor tænkning.

- Et par av de muligheter som foreligger, lar jeg på forhånd ute av betragtning. Det er utsigtene til politisk revolution i Rusland og Østerrike. Det som
10 vedkommer os i denne forbindelse, er ikke spørsmålet om det habsburgske monarkis opløsning eller tsarismens fald - hvor vigtige de end kan være - det er, de sociale brytninger i Vesteuropa, som det ligger os nærmest å ta i øiesyn, for å få tak på problemet om de kan tænkes å ville løses ad revolutionær vei.

- 15 Karl Marx og hele den ældre socialisme mente - som bekjendt - at det kapitalistiske system vilde opløse sig i en vældig katastrofe; eftersom alle småbedrifter blev slukt av de store og kapitalen koncentrerte sig i stadig større og stadig færre foretagender, blev svælget mellem overklasse og underklasse stadig dypere; proletariatets tal vokser, de arbejdsløses armé svulmer stadig
20 vældigere, nøden og elendigheten hos de utbyttede øker uten ophør; kriserne blir stadig hyppigere, mere omfattende og mere ødelæggende. Profetien låner hos Marx's efterfølgere træk fra Johannes' Åpenbaring, når guds vredes høst går over jorden - og fra den norrøne gudelæres fimbulvinter. Når så rædslerne er på det høieste, kommer ragnarok, kaos, men av verdensbranden stiger igjen det nye
25 Gimle - en ny jord og nye mennesker, og ny lykke blomstrer over alt og alle.

Denne katastrofeteorien har i årenes løp været utsat for mange hårde støt. Samfundsforskerne viste, at forutsætningene ikke holdt stik, ialfald ikke på så ubetinget en måte; nøden blev slet ikke værre, tvertom; arbeidernes

fagforeninger og statens beskyttelseslovgivning gjorde lønningene bedre, arbeidstiden kortere og selve arbeidet mindre usundt og farefuldt. Kriserne blev ikke hårdere og hårdere, men lempeligere og lempeligere. Filosofer og naturvidenskapsmænd tok fat fra en anden kant og forklarte os, at

35 katastrofeteorien stred mot alt det, vi visste om verdensutviklingen; til alle tider og på alle områder, i naturen som i menneskelivet var utviklingen gåt skridtvis, ikke i sprang; evolution, ikke revolution, var slagordet. Og praktiske politikere tok tanken op, præket reformer og laget reformer og lo av revolutionsidealistene eller satte dem fast, alt eftersom nu situationen lå an. Selv indenfor det

40 socialistiske parti begyndte man å skamme sig over katastrofeteorien, man la den på loftet som andet gammelt skrammel av utbrukte agitationsfraser, eller man omfortolket revolutionen efter teologisk mønster til en fredelig idyl, til en nyklippet og velfrisert liten revolution uten spor av hverken blod eller bomber.

45 De siste måneder, som har tvunget os til å revidere vore meninger på såmange punkter, og som har jaget idyllen ut av verden for lange tider, lar os imidlertid se med noget andre øine på katastrofeteorien. Kritiken er kanskje ikke stort bedre underbygget end Karl Marx's gamle teori var det. For å begynde med argumentet fra utviklingslæren, så hører den til de alderstegne sandheterne, som

50 doktor Stockmann snakker om i "En folkefiende", de som ikke lenger har nogen næringsverdi. Den er forlængst kommet langt ut over det som Ibsen anser for en normalt bygget sandhets almindelige levealder, en 17-18-20 aar. Den har alt feiret sin 50-årsfødselsdag, og lever endnu, men er for å snakke doktor Stockmanns sprog "forskrækkelig skindmager", det vil si, vi er ifærd med å

55 opdagde, at utviklingstanken bare er relativt sand, at den er historisk betinget. Darwins oprindelige forklaring av den naturlige utvikling er forlængst rokket på flere viktige punkter, hvor vi kan se, utviklingen netop har foregaat i sprang (de Vries's mutationer). Og tænkere som Karl Kautsky og Christen Collin har med fuld ret kritisert anvendelsen av utviklingslæren paa samfundslivet; en slik

60 hovedhjørnestein som læren om struggle for life, f. eks., kampen for tilværelsen, har de vist er bare en teoretisk utformning av bourgeoisiets socialpolitiske program i det 19. århundre, frikonkurransen.

Også selve samfundsutviklingen begynner i de siste årene å gå i en retning, som

65 minder om Marx's spådommer. I slutten av det 19. årh. hadde arbeidernes fagforeninger vind i seilene omtrent overalt, lønsbevegelsene var ofte, for ikke å si regelmæssig, heldige, streikene førte til økede lønninger og bedre kår, ofte var bare truselen nok til å gjennomføre et krav, arbeiderbevegelsen begyndte å få en

70 stadig fredeligere, mere reformistisk karakter. I det siste halve snes år har imidlertid pendelen begyndt å svinge over, kampen er blitt bitrere og hårdere igjen. Først og fremst henger det vel sammen med, at arbeidsgiverorganisationerne er blitt bedre, sterkere, mer kamplystne; nu er det hyppigst dem som seirer, lockout spiller større rolle i samfundskampen end
75 streik, og arbeidernes opmarsj er blitt langsommere. Der har vi bakgrunden for syndikalismen; den nye situation har krævet nye våben, og de gamle har vist sig å være blitt sløvet. Særlig ét våben er det som har vist sig å være mindre værd for arbeiderne end de engang håbet på: stemmesedlen. De har efterhånden i de fleste kulturstater opnådd foreningsfrihet, ytringsfrihet, trykkefrihet o.l.; og
80 dermed er det meste av det, staten kan gi arbeiderne, vundet. Kampen om den økonomiske magt utkjempes meget bedre med økonomiske våben end med politiske, og det er derfor blitt en meget utbredt stemning blandt europæiske og amerikanske arbeidere, at av staten har de litet å håpe - men meget å frygte. Magten i samfundet er endnu helt hos kapitalistene; staten er derfor et våben i
85 kapitalistenes hånd; med alle statens magtmidler, først og fremst med militærmagt, kan de føre sin kamp mot arbeiderne. Både de egentlige syndikalister og mange av deres meningsfrænder i de socialistiske partier rundt omkring i Europa og Amerika begynner derfor å se en av sine hovedoppgaver i kampen mot staten, og den kamp kan bare føres revolutionært.

90 En lang række momenter, både av teoretisk spekulativ og av faktisk art har derfor ført os dit, at vi idag må anse en stor socialrevolution indenfor den europæisk-amerikanske kulturverden for sandsynligere end vi vilde ha gjort for 15 år siden. Dermed er det naturligvis ikke sagt, at revolutionen er eller var
95 uundgåelig; kanskje likeså mange og vektige momenter peker eller pekte i anden retning. Men den hører til de muligheter, som er rykket os ind på livet.

Før vi går videre, vil det imidlertid være hensigtsmæssig å få præcisert litt nærmere hvad vi mener med revolution. Ikke enhver indre kamp er en
100 revolution, om den er aldrig så blodig. Ingen vil f. eks. falde på å kalde de gamle norske borgerkrigene for revolution. Revolution er det først, når en undertrykt samfundsklasse tilkjemper sig magten. Og på den andre siden ingen sociale eller politiske forholdsregler, de være så gjennomgripende de være vil, skaper revolution, medmindre det er en ny klasse som tiltvinger sig dem. Spørsmålet er
105 ikke, om det brukes vold eller ei; da tredjestanden konstituerte sig som Frankrikes nationalforsamling i juni 1789, var det en helt revolutionær handling, uten at det var den ringeste vold i den. Det var en ny samfundsklasse

som tok magten, derfor var det revolution.

110

Men tar vi ordet revolution i denne betydning, er det klart, at ingen revolution kan finne sted uten en lang, forutgående utvikling. Først når dyptgripende endringer i samfundslivet av økonomisk og social art har skapt en ny klasse kan revolutionen komme. Og den nye klasse må ha nådd en viss høide, i antal, 115 selvbevisshet, kulturmakt, den må være blitt uundværlig for samfundslivets gang, ellers kan den ikke lage revolutioner, bare mislykkede tilløp som Thraniterbevegelsen i Norge eller som Pariserkommunen i Frankrike i 1871. Kautsky bruker et ypperlig bilde om dette forhold mellom utvikling og revolution; revolutionen er en fødsel og fødselen kan ikke foregå, før fostret er 120 modent dertil; men på den anden side kan heller ikke fosterets langsomme, ubevisste utvikling fortsatte på ubegrenset tid. På et visst tidspunkt må det bryte sine lanker, fødselsrevolutionen er uundgåelig. -

I det nuværende europæisk-amerikanske samfund er det nu en ubestridelig 125 kjendsgjerning, at det i de siste menneskealdrene har dannet sig en ny samfundsklasse, arbeiderne, som er uundværlig for samfundslivets gang; dens selvbevissthet har git sig utslag i organisationer, som i tal og styrke bare står tilbake for selve statsorganisationerne, og dens tilskud til menneskehetens kultur er den imponerende tankebygning, som heter sosialismen. Naturligvis kan intet 130 menneske si på forhånd nøiagtig på hvilket tidspunkt en slik klasse er sterk nok til å ta magten - tidspunktet vil vel også være forskjellig i de forskjellige land - men der er meget som peker på, at et slikt tidspunkt nu nærmer sig. På den anden side er jo også kapitalistenes magt i stadig og voldsom vekst; ingen tør på forhånd avgjøre hvem av de to klasser som er den sterkeste; likevegten kunde 135 kanskje tænkes endnu i lange tider å forhindre et utbrudd.

Under slike omstændigheter vet vi, at ytre anledninger, navnlig krig, ofte har ført til utbruddet. Således førte revolutions- og Napoleons-krigene i begyndelsen av det 19. årh. til en revolution i Tyskland. Historien er vistnok 140 ikke vant til å bruke ordet revolution om de begivenheter, som foregik i Tyskland i årene fra 1813 og utover helt til over midten av århundredet; men det er allikevel rigtig nok i den forstand, vi her har tat ordet. Det som foregik var nemlig, at bourgeoisiet, den nye samfundsklasse som var grodd frem navnlig i det 18. årh., nu tok magten fra det gamle feudalsamfund. Den jordeiende 145 lensadel, hvis magt gik tilbake til middelalderen, utøvet sin politiske magt gjennom det enevældige fyrstendømme, og den var så grundfæstet, at

borgerskapet ikke på egen hånd evnet å styrte det. Kampen mot Napoleons Frankrike var imidlertid så hard, at det gamle feudalsamfund ikke kunde klare
150 den uten en koncentration av alle landets kræfter. Den høit besungne frihetskamp - Lützowswilde, verwegene Schar, Uhlands og Kørners stridsdigtning, altsammen er det bare uttrykk for, at en ny samfundsklasse er ifærd med å ta magten - gjennom seiren over den fremmende erobrere blir "folkets" - eller med et rigtigere, mindre poetisk ord bourgeoisiets - magtstilling i
155 Tyskland åpenbar, og trods hårdnakket motstand fra den Metternichske feudalabsolutisme tar borgerskapet i løpet av de følgende to generationer magten i landet og befæster den.

Det er den lempeligste utvei. Den seierrike kamp utad har vist, hvor magten lå,
160 og den indre utvikling har derfor kunnet foregå uten synderlig voldsomheter; selv revolutionsåret 1848 løp jo forholdsvis fredelig av. En revolution av lignende art er en av de nærliggende muligheter, vi må regne med efter den nuværende krig hos den part som seirer. Særlig hvis Tyskland seirer, synes det som om en gjentagelse av det 19. årh.s historie er mulig; for overhodet å kunne
165 føre krigen har det herskende borgerskap i Tyskland måttet bringe arbeiderne over på sin side; føres krigen heldig til ende, er det åpenbart, at det bare har kunnet ske ved arbeidernes medvirkning. Og selv om naturligvis den herskende klasse vil forsøke en reaktion og ikke holde sine uttrykkelige eller stiltiende løfter til arbeiderklassen, vil magtforholdet være blitt så tydelig, at det kan lede til den
170 store politiske magtflytning, revolutionen. Også hvis Frankrike seirer, ser det ut som om en slik revolution er mulig; også der har arbeidernes medvirkning været en nødvendighet for krigsførselen, en *conditio sine qua non*, som kan indlede den borgerlige republiks avløsning av den sociale. I England og Russland derimot er denne mulighet, såvidt jeg kan se fjernere.

175 Men også en tapt krig kan føre til revolutionen eller, hvad der er meget værre, til forsøk på den. Det klassiske eksempel er her Pariserkommunen i 1871. Pariserproletariatets oprør var en direkte følge av krigen mot Tyskland og en direkte følge av at Frankrike hadde tapt. Er en virkelig revolution å ligne med en fødsel,
180 så var dette en abort. Den kom altfor tidlig, længe før Pariserproletariatet eller de franske arbeidere overhodet var færdige til å overta magten i samfundet. De hadde hverken den indre modenhet - i form av et program; Pariserkommunen visste jo ikke selv hvad den kjæmpet for - eller den ytre styrke - i antal eller organisation.

185

Også nu ligger den mulighet nær, at en tapt krig kan føre til opstand - og muligheten er der visst i alle de krigførende landene. Men nu er stillingen en ganske anden end i 1871. I alle europeiske kulturland er proletariatet nu blit en
190 vældig faktor i samfundslivet; alle vet vi hvad det representerer i antal og organisation, og ingen kan underkjende det kulturarbeide, som ligger bakom den socialistiske tænkning og dens delvise omsætning i praksis, i stat, kommune og kooperation. Den som har fulgt med i den halvt eller helt syndikalistiske bevegelses vekst, navnlig i Frankrike, England og Amerika, kan heller ikke nære
195 nogen illusioner om, at arbeiderklassen er ifærd med å bli borgerlig, i tænkesæt så litet som i sociale og økonomiske kår. Forsåvitt behøver man ikke av den mislykkede kommuneopstand i 1871 å slutte, at en lignende bevegelse nu også må mislykkes. På den anden side kan en væbnet opstand efter det gamle
200 mønster, med barrikader i gaterne o.l. ikke godt komme til å spille nogen avgjørende rolle i vore dager. Sålänge statsmagten har herredømmet over militæret, er en folkeopstand ganske magtesløs; uten kanoner, uten professionelle officerer o. s. v. er det en håbløs og latterlig tanke å begynde væbnet kamp mot en moderne regjering. Først i det øieblik, militæret selv ikke er pålitelig, kan militærstaten overvines, og en moderne "opstand" må derfor
205 nærmest tænkes indledet med enslags "militærstreik" i en eller anden form. Mulig er det naturligvis også, at syndikalisternes store drøm, generalstreiken, kan bli det som fører til revolutionen, kan bli det våben, arbeiderklassen kjemper sig frem til det nye samfund med.

210 Spør vi endelig, om nogen av disse muligheter er ønskelig, må svaret falde nokså forskjellig ut alt efter standpunktet man stiller sig på. Den almindelige, fredelige borgers første instinkt er naturligvis å folde hænderne og be sig fritat for enhver revolution som selvsagt vil gå temmelig hårdhåndt tilverks, selv om ikke kanoner og guillotiner behøver bli det viktigste verktøi. Den bevisste tilhenger
215 av arbeiderklassens program, socialisten, kan neppe ønske, at krigen skal løpe ut i revolution; der er altfor mange chancer for at der skal mislykkes helt eller delvis. Selv den revolution som det tyske bourgeoisi gjennomførte i årene fra 1813 og utover, er ikke noget helt tiltrækkende forbillede. Den kom litt for tidlig, derfor blev feudaladelen ikke tilstrækkelig knækket, borgerskapets seir
220 ikke fuldstændig nok; derfor må det tyske bourgeoisi endnu den dag idag kjæmpe med sterke elementer av gammelt lensvælde. I Frankrike derimot, hvor revolutionen kom helt indenfra, blev bourgeoisiets seir ganske anderledes hel og grundig, og socialistene må derfor håpe på en revolution mer efter fransk end efter tysk mønster. Også andre momenter må få arbeiderbevegelsens mænd til

ikke å ønske en revolution som følge av krigen. Vistnok kan det være nogen grund til å tro eller ialfald håpe, at arbeiderklassen er nogenlunde færdig og moden til å ta magten under og efter en revolution; men kapitalismen er utvilsomt endnu ikke tilstrækkelig degenerert, langt mindre degenerert end f. eks. feudalsystemet var før den franske revolution; endnu er kapitalismen fuld av vældig fremdrift og ekspansionstrang. Nye foretagender stampes op av jorden, nye kapitalistiske stormænd gror endnu frem; Rothschildernes, Kruppernes, Pierpont Morgans type er endnu blomstrende. På den anden side begynder alt degenerationstegnene å vise sig inden kapitalistklassen selv, især i de land, hvor den tidligst grodde frem, i Frankrike og England. Flere og flere blir de kapitalister som foretrækker å leve av sine renter fremfor evig å øke sit gods og sit arbeide. Flere og flere trækker sig tilbage til sit gods eller sit slot, klubliv og sport erstatter slitet på kontorkrakken. Tobarnsystemet gjør den nye slekt mere likeglad med arbeidet. Ledelsen av de vældige bedrifter glir over fra kapitalistene til lønnede funktionærer; kapitalismens livsprincip begynder å ebbe ut. For den socialist som har set dette, må det stå som ønskelig, at revolutionen ikke kommer, før degenerationsprocessen er skredet længre frem. Revolutionens forløp vil da bli lempeligere, arbeiderklassens seier sikrere, mer fuldstændig.

Og av samme grund vil det kanskje for de mest konsekvente tilhængere av det nu rådende, kapitalistiske system kunne stå som ønskelig, om revolutionen kom nu. Nu vil det være lettere å overvinde den end siden; nu har verdenskrigen allikevel manet kaos frem; nu vil det være lettere å utnytte en seir over underklassen til det ytterste, å tømme og stække oprørslysten for lange tider.

Det, vi har å gjøre, vi som tror på revolutionens nødvendighet før eller siden, er derfor å arbeide på å forberede den, sålangt vor evne rækker. Det ene ledd i utviklingen, kapitalismens degeneration, ligger væsentlig utenfor vor rækkevidde; det andre leddet, arbeidernes revolutionære opdragelse, styrkelsen av deres kamplyst, deres klassebevissthet, deres personlige og organisatoriske kultur, - det ligger indenfor den; der kan hver enkelt av os lægge sit lille korn i skålen på verdensvegten, for at revolutionen skal komme først og fremst så fuldstændig som mulig, men dernæst også så hurtig og så lempelig som gjørlig er.

Kilde

Dr. Edv. Bull: Krig og revolution. Foredrag i Trondhjems socialistlag, Trondhjem 1915.

265 **Emner**
Foredrag, Kommunisme, Krig, Revolusjon, Sosialisme

URI
<https://www.virksommeord.no/tale/krig-og-revolution>

270

275

280

285

290

295

300